

Pest-Buda száz éve

Nem véletlen, hogy a szabadságharc Pest-Budáról indult el 1848-ban. A Duna két partján elterülő városok már ekkor komoly szerepet töltek be a magyarság életében. Az ország iparosodása itt indult el legkorábban és ezért a város népességszáma rohamosan emelkedett. A századforduló évében a két városban 54.176 ember lakott. 1825-ben már 88.975 és a szabadságharc évében a lélekszám 94.835-re emelkedett, annak ellenére, hogy két évvel előbb még a 80.000 főt sem érte el.

Itt kellett törvényszerűen megindulnia a forradalomnak, ahol az ipari munkásság legnagyobb tömegei éltek együtt és ahol a haladó értelmiség is hamarabb tehetette magáévá a nyugatról megindult új eszmeáramlatokat.

De az új szabadságeszmék nemcsak itt találták meg leginkább talajukat, hanem esírívá is váltak a városnak. Budapest tulajdonképpen fejlődése a szabadságharccal indult meg. Néhány számadat igazolja ezt, hiszen a város lélekszáma 1848-tól 1869-ig megkétszereződött, hogy további húsz év alatt újra a duplájára emelkedhessen és kialakíthassa azt a nagyvárost, amelyre minden szabad magyar ember büszkén tekinthetett.

Száz év távlatából nem érdektelen megfigyelni, hogy Pest-Buda tömegei honnan tömörültek és milyen átalakuláson ment keresztül ezeknek az 1867-ben egyesült városoknak népessége.

A hirtelen lélekszámnövekedés külső bevándorlás következménye volt. A magyar vidék tömegei a jobb megélhetésért tömegesen költöztek fel a nagyvárosba, amely számukra munkát és biztos megélhetést tudott nyújtani a lassan fejlődő mezőgazdaság helyett. A bevándorlók nagy tömege azonban jórészt a környék nemzetiségi falvaiból származott, svábok, tótok jöttek elsősorban, ők váltak először városlakóvá és ezzel fokozták a város németes ízét.

Nem új megállapítás, hogy 1848 Pest-Budáján többen beszéltek még németül, mint magyarul és azok, akik a negyvennyolcas forradalmat megvívták és a magyar szabadságért harcoltak, csak kisebbségben éltek ebben a városban.

Sajnos, adataink nem nyúlnak vissza — a népesség magyarultudását illetően — a szabadságharc koráig, de könnyen érzékelhetjük a magyar főváros idegennyelvűségét ebben a korszakban abból az adatból is, amely 1880-ból származik. A statisztika pontos kimutatásai szerint 1880-ban Budapest népének még csak 56,7%-a vallotta magát magyar anyanyelvűnek, vagyis alig több mint fele. Az idegen anyanyelvűek 150.000-es tömegéből kerekén 125.000 volt német anyanyelvű, ami annyira rányomta erre a városra bélyegét, hogy jogosan volt német településnek nevezhető. Az utcákat jelző táblák, a kereskedések feliratai mind magyar és német szövegek is voltak, de gyakori volt a csak német felírás.

A magyarság ereje azonban ebben a kozmopolita városban is hamar megmutatkozott. Tíz évvel később a magyar anyanyelvűek aránya 67,1%-ra emelkedett, a századforduló évében pedig a népességnek már csaknem négyötöde volt magyar anyanyelvű; a huszadik század első évtizedében az idegen anyanyelvűek aránya még rohamosabban csökkent. Az 1930. évi népszámlálás szerint az idegen anyanyelvűek aránya mindössze 5,7%, 1941-ben csak 3,0%, csak annak köszönhető, hogy a betelepülők kö-

A főváros megmagyarosodása azonban nemzött mind fokozottabban a magyarság tömegei jelentkeztek.

Az itt élő őslakosság is magyar lett, amit az abszolút számok bizonyítanak.

Amíg 1880-ban a városban 122.000 német és 22.000 tót anyanyelvű volt, addig 1920-ban már feleannyi német és csak kétharmadnyi tót anyanyelvű maradt és

1941-ben mindösszt 22.000-en vallották magukat német és 3500-an tót anyanyelvűnek.

A száz év előtti Pest-Budán mindenkinek kellett tudni németül, mert enélkül nem tudott dolgozni és 1880-ban is az idegen anyanyelvűeknek csak 30%-a tudott magyarul. A magyarosodás folyamata azonban olyan erős volt, hogy az 1930-as adatok szerint az idegen anyanyelvűek nagyrésze is a magyar nyelv tudását vallja és csak 15,8%-a nem tudta az ország nyelvét.

A százéves évforduló kötelező számadása felveti a kérdést,

mi tette ezt a várost naggyá és magyarrá?

A magyar ipar és helyzete. Már 1848-ban Budapesten fejlett gyáripar volt és az egykorú feljegyzések gazdag ipari termelésről számolnak be. Ma már kevesen emlékeznek meg azokról a vállalatokról, amelyek a szabadságharc évében is nagyszámú munkásnak adtak kenyeret és növelték a szabadságért küzdők sorait. Ki beszél ma már a híres Valeró-féle selyemgyárról, ahol 48 csévézőgép, 7 orsógép, 11 fonalvető motola, 58 szalagszövőgép, 177 kelmeszövőgép, 80 Jacquard-gép dolgozott és ahol évente 120 métermázsa nyerselymet dolgoztak fel. Még az utcát is, ahol ez a gyártelep volt, Valeróról nevezték el és csak a közelmúlt években keresztelték át Kürt-utcára.

De a pesti textilipar nem állt meg a selyemszövésnél. A városban a szabadságharc idején két gyapjúkelme készítő üzem volt, amelyek közül az egyik száznál több embert foglalkoztatott. A korabeli források Budán egy nagyszerű fonóintézetéről szólnak, de megvolt már a Goldberger-gyár is és Rákospalotán is tudnak egy színnyomással dolgozó gyárvállalatról. A téglagyártás nagyszerű vállalatai is üzemben voltak már. Kőbánya agyagrétegeit több mint száz éve aknázzák és dolgozzák fel és nem érdektelen, hogy a szabadságharc idején egy világszerte híres alkotás szállítja le a téglát a Duna partján elterülő két városhoz. Itt épült meg ugyanis a világ első függővasútja, amely gerendákra helyezett, egyetlen vágányra akasztott kocsikkal közlekedett és szállította a híres Drasche-féle téglagyár termékeit.

A pest-budai malomiparról nem szükséges sokat szólni. A Pesti József Hengermalom újrendszerű nagyüzemet jelentett, amelynek esodájára jártak. De ez a malom vertikális üzemet is épített ki és maga gyártotta öntött vashengereit, majd más vasipari termékek gyártására is áttért, közvetlenül 1848 előtt. Ebből a vasüzemből lett 1848-ban az első magyar Fegyvergyár, amely a szabadságharc katonái számára gyártotta a szükséges hadieszközöket.

A nehézipar azonban nemcsak Pesten volt fejlett ebben az időben, hiszen Ganz gyára is dolgozott már Budán. Egyelőre 7 segéddel dolgozott ez a gyár, de öntödéjének területe már 294 m²-nyi volt. Schlick gyára is üzemben volt, sőt egy speciális mezőgazdasági gépgyár termékei is piacra kerültek, közvetlen a forradalmi idők előtt. Az első kazán és gépgyárak alapítása is megelőzte a 48-as éveket. Üzemben volt az óbudai hajógyár is, amely eredetileg javítóműhely volt ugyan, de száz évnél régebben foglalkozik önálló hajóépítéssel.

A mezőgazdaságra épült gyáripar is megtalálható a korabeli fővárosban. Nem kevesebb mint 3 börgyár, 3 csontlisztgyár, stearingyárak, a Braun-testvérek ecet- és likörgyára, a kőbányai sörgyárak különleges magyar ipart jelentettek. Irinyi János első nagyobbszámú gyufagyára is itt létesült, de ezenkívül két festékgyár is képviselte a vegyészeti ipart.

Ez volt Pest-Buda száz év előtt. Ebből a magból nőtt fel másfélmillió agglomerációvá, hatalmas iparüzemekkel, magasfokú kulturális és egészségügyi berendezésekkel. A ma Nagy-Budapestje azonban nemcsak az ország iparcentruma, hanem a haladó gondolkodású magyarság igazi fellegvára is. Felszívta a környék és ország népének nagy részét, magyarrá tette az őslakosságot és halad fejlődésének töretlen vonalán, hogy ezzel is példát mutasson az ország előtt.

Ruisz Rezső